

VOORWOORD	13
I. MENSVERBETERING	15
1. Inleiding	17
1.1 Het kan beter!	17
1.2 De maakbare mens	17
2. Technologische mensverbetering	20
2.1 Convergerende technologieën	20
2.1.1 Nano-en biotechnologie	20
2.1.2 ICT	22
2.2 Onderzoeksterreinen	22
2.2.1 Fysieke verbetering	23
2.2.2 Gedragsverbetering	24
2.2.3 Genetische verbetering	25
2.2.4 Levensverlenging	26
2.2.5 Stemningsverbetering	28
2.2.6 Cognitieve verbetering	29
2.2.7 Implantaten	31
2.3 Mens en machine	35
2.3.1 Transhumanisme	36
2.3.2 Cyborg	37
3. Definities	40
3.1 Grensbegrippen: therapie en verbetering	42
3.2 Twee niveaus van verbetering en ethiek	45
3.3 Definitie functionele verbetering en mensverbetering	47
4. Een medisch-ethisch kader	48
4.1 Culturele context en antropologisch concept	48
4.2 Morele reflectie	51
4.3 Onderzoeksvraag en doelstelling	53
Samenvatting	55
II. DE BETERE MENS IN CULTUURPARADIGMATISCH PERSPECTIEF	59
5. Inleiding	61
6. Mensverbetering: geschenk of verworvenheid	64
6.1 De mythische mens	64
6.2 De magische mens	65
6.3 Evaluatie (1)	66
7. De ideale en perfecte mens is mogelijk	67
7.1 Mensverbetering door zelfkennis	67
7.2 Mensverbetering door denkende ontwikkeling en Ascetische spiritualiteit	70
7.3 Evaluatie (2)	73
8. Een door theologie gekleurd cultuurparadigma	75
8.1 Mensverbetering: van tijdelijke naar eeuwige rust	75
8.2 Prioriteit van het algemene of van het bijzondere?	77
8.3 Mensverbetering door te streven naar goddelijk geluk	78
8.4 Persoonlijke wil doorslaggevend	81

8.5	Evaluatie (3)	82
9.	Mensverbetering: van genade naar vrijheid	84
9.1	Van kwaliteit naar kwantiteit	85
9.2	Beheersing	87
9.3	Rationaliseringstendens en vooruitgangsgeloof	91
9.4	Mensverbetering als technisch project	92
9.5	Lichaam, subject en context	95
9.6	Identiteit als project	98
10.	Slot – Mensverbetering: (g)een eenzijdige oriëntatie	102
	Samenvatting	106
III.	DE BETERE MENS IN THEOLOGISCH PERSPECTIEF	115
11.	Inleiding	117
12.	Schepsel en representant	119
12.1	Beeld van God	119
12.2	Koning in de schepping	124
12.3	Menselijk leven	126
12.4	Leven in relaties	127
13.	Goed of kwaad?	130
13.1	Mensverbetering?	130
13.2	Ontregeling	132
13.3	Aangetaste relaties	133
14.	Breuk met de medemens	139
14.1	Verantwoordelijkheid en aangetaste identiteit	139
14.2	Toch menselijk	140
15.	Een nieuw begin	143
15.1	Degeneratie	144
15.2	Modificatie	146
16.	Een uit de hand gelopen humaniteit	148
16.1	Menselijk imperialisme	148
16.2	Van vloek naar zegen	150
	Intermezzo – Op zoek naar verbetering	151
17.	De nieuwe mens	155
17.1	Christus: het beeld van God	156
17.2	Mensenkind	158
17.3	Progressieve parallellie ten opzichte van het Oude Testament	159
17.4	'Vlees' en 'geest' als manieren van lichamelijk bestaan	162
17.5	De lichamelijke opstanding van Christus	166
18.	Lichamelijke opstanding	169
18.1	Van een natuurlijk naar een geestelijk lichaam	171
18.2	Continuïteit en discontinuïteit	172
18.3	Een nieuw lichaam	175
19.	Normatieve contouren voor mensverbetering	178
19.1	Futurum en adventus	179
19.2	De mens als navolger	180

20. Slot – Betekenis voor mensverbetering	184
Samenvatting	189
IV. DE BETERE MENS IN ANTROPOLOGISCH PERSPECTIEF	201
21. Een antropologisch concept	203
21.1 Het lichaam: geleefd, geobjectiveerd, voorgesteld, idealiter	203
21.2 Normativiteit	206
21.3 Kwalitatief-normatieve structuren	208
21.4 Modale aspecten	209
21.4.1 Wetmatigheden voor natuur en cultuur	212
21.4.2 Modaliteiten en de mens	213
21.5 Entitaire structuren	216
21.5.1 Ontwikkeling van entiteiten – subject- en objectfuncties /context	216
21.5.2 De entiteit ‘mens’ – subject / context	218
21.6 Lichaamsstructuren	220
21.6.1 Fysisch-chemische substructuur	220
21.6.2 Biotische substructuur	222
21.6.3 Sensitieve substructuur	224
21.6.4 Actstructuur	225
21.6.5 Dieptelagen – disposities, ethos	228
21.6.6 Het ‘ik’	231
21.6.7 De ‘ik-zelf-verhouding	232
21.7 De mens als vervlochten structuurgeheel	236
21.7.1 DNA	238
21.7.2 Embryo	239
21.7.3 Het brein	240
21.7.4 Conclusie	242
22. Identiteit	243
22.1 Diachrone identiteit	244
22.2 Sociale identiteit	246
22.3 Biografische identiteit	248
22.4 Ideale identiteit	250
22.5 De beperkte mens	251
23. De maakbare mens	254
23.1 Menselijke natuur	254
23.2 Leven en artefacten	257
23.3 Cyborg	263
24. Conclusie	267
Samenvatting	271
V. EEN MEDISCH-ETHISCH KADER VOOR MENSVERBETERING	285
25. Inleiding	287
26. Medische praktijk als normatieve praktijk	289
26.1 Richting	291
26.2 Structuur	292
26.2.1 Kwalificerend	293
26.2.2 Funderend	294
26.2.3 Faciliterend	295

27. Het goede leven	297
27.1 Zelfaanvaarding en dienst aan het leven	299
27.2 Antropologische kaders	302
27.2.1 Gezondheid en normaliteit	302
27.2.2 Geluk	304
27.2.3 Transhumanisme	307
28. Medische ethiek	310
28.1 De verbeterhandeling	310
28.1.1 Weldoen	311
28.1.2 Niet schaden	312
28.1.3 Autonomie en authenticiteit	314
28.1.4 Rechtvaardigheid	320
28.2 Het verbeterdoel	323
28.2.1 Bestemming van de medische praktijk	326
28.2.2 Risico's: voorzorg en proportionaliteit	328
28.2.3 Subsidiariteit	331
28.3 De verbeteraar	334
28.3.1 Prudentie	335
28.3.2 Motieven	336
28.4 Maakbaarheidsdenken	338
29. Een medisch-ethisch kader	340
29.1 Prioriteit mensverbetering boven functionele lichaamsverbetering	340
29.2 Geen gereguleerde en gefinancierde medische verbeterpraktijk	341
29.3 Antropologische argumenten	342
29.3.1 Unieke realisatie lichaamsstructuren	342
29.3.2 Mensbeeld en wensbeeld	343
29.3.3 Waardering - integratie, continuïteit, coherentie, ik-zelf	344
29.3.4 Het 'volle' leven	345
29.4 Simultane realisatie van normen	348
Casus - Brain-computer interfaces	353
Samenvatting	364
VI. DE BETERE MENS	381
30. Conclusies en verantwoording	383
30.1 Mensverbetering	383
30.2 Cultuurparadigmatisch perspectief	386
30.3 Theologisch perspectief	389
30.4 Antropologisch perspectief	392
30.5 Medisch-ethisch kader	397
30.6 Besluit	404
SUMMARY	407
LITERATUUR	429
CURRICULUM VITAE	463